

ГЛОБАЛЬНІ ПРОЦЕСИ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ: НОВІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СВІТОВОГО ДОХОДУ

Роз'яснення глобальних процесів – це не данина дослідницькому прориву. Воно має свою подальшу мету виявити і зазначити вектор довгочасного національного розвитку в умовах глобалізації світового спілкування, визначити нові умови формування світового доходу.

В наш час змінюється зовнішньополітична мотивація: "країна-система" в рамках своїх інтернаціоналізованих відновлювальних ядер формує новий світовий дохід. Участь у його формуванні і розподілі є для національних економік найвищим мотиваційним стимулом до економічного оперування в світогосподарській сфері. Прорив до участі у світовому доході здійснюється з використанням високих геоекономічних технологій. Оперування проходить вже не на світовому ринку, а на якісно новому стратегічному просторі – геоекономічному атласі світу, включаючи його національні частини.

На формування світового доходу також впливають геоекономічні війни зі своїми дуже небезпечними прийомами: без впливу воєнного фактора проводиться розруха національних економічних структур, перекачка в світовий дохід національного доходу.

Міжнародні організації та інститути, які зародилися в повоєнні роки, сформувавши в геоекономічному просторі потужні національні структури, не тільки значно послабили національні суверенітети, але і стали самозабезпеченими, самоорганізуючими, саморозвиваючими системами.

Геоекономічний підхід вимагає по-новому визначити статус енергетичних і сировинних корпорацій. Справа в тому, що будь-яка велика енергетична і сировинна корпорація світового класу, проводячи експортно-імпортні операції, залучена у процес формування світового доходу. У випадку визнання її де-юре світовим суспільством, як повноправного

учасника світових відновлювальних циклів, вона бере участь не тільки у формі земних благ.

Необхідно навчитися оперувати на світовому ринку не тільки товарною масою, але і господарськими структурами, вписуючи їх в різноманітні відновлювальні ядра, з метою участі в формуванні і розподілі нового світового доходу.

Важливу роль також відіграє характер розподілу доходів в країні. На розподілі доходів відбиваються не тільки особливості господарської структури країни, але і особливості її політичної системи.

Для геоекономічної держави дуже важливо приймати активну участь у керуванні світом. Геоекономічна парадигма може бути використана для перебудови держави. І це не перебільшення, а необхідність. Тим більше, що при сучасному стані світової економіки альтернативи між експансією і спадом немає.

Все зазначене вище говорить про те, що світ змикається в геоекономічній парадигмі розвитку. Геоекономіка чітко диктує своє правила зовнішньополітичної гри.

Світова економіка, або світове господарство – це сукупність національних господарств, які постійно знаходяться в динаміці, в русі, володіють зростаючими міжнародними зв'язками і, відповідно, найскладнішим взаємовпливом. Дана сукупність національних господарств підпорядковується об'єктивним законам ринкової економіки, в результаті чого, формується надзвичайно протиречлива, але разом з тим, більш-менш цілісна, світова економічна система. Основою функціонування світового господарства, як цілісної світової економічної системи являється світовий розподіл праці та інтернаціоналізація виробництва, матеріальних і духовних благ, їх розподіл, обмін, споживання. В основі об'єднання національних господарств в єдине світове господарство лежить міжнародний розподіл праці, який представляє собою спеціалізацію окремих країн на виробництві окремих видів продукції, якою країни обмінюються між собою.

Для економістів, які займаються проблемами глобалізації, давно стало загальним ствердження про те, що зростаюча глобалізація господарських зв'язків радикально обмежує

автономію національних органів управління у визначенні та впровадженні в життя заходів економічної політики. Разом з тим, не дивлячись на дискусії останніх десятиріч, серед економістів так і не сформувався стійкий консенсус відносно комплексу заходів, які могли б компенсувати дію даного фактора, забезпечивши необхідну координацію економічної політики національних держав, гарантуючи стабільність світогосподарської системи. Мова йде не стільки про відсутність теоретично обґрунтованих проєктів, удосконалення світового господарського порядку, скільки про те, що подібного роду проєкти відрізняються, як правило, досить малим ступенем реалізму і носять скоріше характер витончених логічних конструкцій, ніж рекомендацій, які практично виконуються.

Що до світових економічних організацій, то глобалізація політичних ринків означає появу нових "гравців" світогосподарської системи (в першу чергу, ТНК і неуправлінських організацій), вплив яких, за рядами параметрів можна порівняти з впливом національних правлінь.

Ствердження про те, що для нормального розвитку світової економіки необхідна "держава-стабілізатор", яка несе відповідальність за підтримку ліберального світогосподарського режиму, який базується на дуже малій кількості спостережень. В сучасних умовах, перспективи створення ефективної системи управління світогосподарськими процесами пов'язані, в першу чергу, із звуженням автономії суб'єктів, розробляючих економічну політику, які в рамках національних держав і їх керівництв не варто перебільшувати. В кінцевому рахунку, саме вони все ще приймають ключові рішення, які встановлюють правила, які визначають поступовий розвиток ліберального міжнародного режиму.

В перші післявоєнні десятиріччя, основний вплив на прийняття рішень здійснювали фактори національних політичних ринків, а в наш час – міжнародна система має сприйматися як складна трьохрівнева комбінація національних, регіональних, і, власне, міжнародних політичних ринків, суб'єкти яких у взаємодії один з одним визначають дійсний вектор економічної політики національних держав і наднаціональних економічних інститутів.

Орієнтири національного розвитку в сучасному глобалізованому світі лежать не всередині національної економіки – вони далеко винесені на зовнішні глобальні рубежі. Саме там потрібно приймати стратегічні рішення, таким чином формувати світову глобальну систему, яка дозволить національним системам вчасно перестроюватися і розвиватися в напрямку рівноваги.

Якщо це методологічне посилення розглянути відносно до економіки, то тоді світова економічна система постає не як механічна сума національних економік, а як самодостатня, саморозвинута геоекономіка, працююча за своїми законами. Ці закони формують новітню, рухливу економічну-фінансову структуру.

Геогенезис – новітній метод розчленування простору за функціональною ознакою на його субпросторові форми (геоекономіка, геополітика, геостратегія, геофінанси, інформаційний простір і інші).

Роль національних держав трансформується, найбільш розвинуті з них перетворюються в транснаціональні "країни-системи" (наприклад, ЄВС). Вони вже не можуть не рахуватися з наднаціональними тенденціями в економічній, інформаційній, фінансовій, соціальній, воєнній та інших сферах. Вони починають грати роль глобального підприємця, демонструють функцію реалізації стратегічних національних інтересів і спрямувань фінансово-кредитних, банківських структур, транснаціональних корпорацій, консорціумів, союзів і т.д.

Універсалізація ринкових відносин супроводжувалася формуванням національних господарств, територіально обмежених просторів, поєднаних єдиним ринком. Між цими господарствами склалися взаємовідносини і вони разом склали глобальну систему – світове господарство.

Вважають, що знищення міжнародних бар'єрів, обумовлених державним регулюванням економіки, дозволить підвищити ефективність конкуренції і забезпечити сукупний економічний вигравш – дохід.

Зростаюча інтернаціоналізація, в перспективі, веде до обмеження економічних можливостей не національних держав, але територіально-політичних структур в цілому. В результаті,

як відмічав Е.Кочетов: "на світовій карті намічені економічні кордони, не співпадатимуть з національними". Економічний простір і ринок уже не співпадають з територією якої-небудь держави. Проїшов перехід від системи "ринок-держава" до системи "багато держав - один ринок". Менш ясними стають відмінності між "внутрішнім" і "зовнішнім" ринком. Це не враховують лише ті держави, для яких характерний глибокий бюрократично-асистенціальний склероз; наприклад, внутрішня торгівля в них відособлена від зовнішньої.

Три геоеконімічні полюси - Сполучені штати, Європа і Японія, судячи за їх глобальним розвитком, покликані панувати в світовій економіці протягом найближчих двадцяти років. Хоч сценарії розвитку можуть бути найрізноманітнішими. Відносно панівного становища Америки у світі, то, на сьогодні, навколо цього питання відбувається багато дискусій.

Зараз намічається тенденція до протистояння роздробленню світової економічної системи. Економічна могутність держав, яка розвивається "полюсами" або "блоками" "зверху", одночасно розвивається і "знизу" містами-державами або державами-регіонами. Це природні вільні економічні зони, які беруть участь у господарському житті не тільки окремих континентів, але і всього світу без "меж" напряму, без серйозного посередництва ні з боку, держави, ні з боку наднаціональних полюсів. У цих зон немає політичних кордонів, але є рубежі, проведені невидимою рукою, яка не знає національних меж. В деяких випадках - це всього лише шматки держави, в інших - вони перекривають державні кордони, як, наприклад, транскордонні "євро регіони". Все ж, їх поява може призвести до подальшого росту нестабільності, якщо не буде проходити рівномірно на всіх трьох "полюсах". Але й, можлива, на думку багаточисленних науковців, і більш ніж ймовірна - переоцінка функцій національних держав, частина яких може знову поставити питання про рівновагу внутрішніх потенціалів "полюсів", користуючись своїми широкими можливостями з координації та мобілізації мінливих міжрегіональних утворень. Говорячи про "стійкість" держав-націй, не слід недооцінювати сили їх інститутів, які являються опорою демократії і гарантом соціальної справедливості; а також важливу психологічну роль

національної самобутності, основаної на мові і загальності культурного спадку. Тим не менш, порівняно з минулими десятиліттями, могутність держав потрапила під дію ерозії з трьох напрямків: згори - під впливом таких наднаціональних організацій, як Європейський Союз; з боку - завдяки появі потужних транснаціональних сил; і знизу - під впливом тенденцій до місництва і регіоналізму. Всі ці сили, сприяючи послабленню сили і ролі держав, спрямовані до об'єднання між собою.

Кордони між національною і глобальною, "внутрішньою" і "зовнішньою" економікою зробилися досить відносними. Тому державі треба враховувати зростаюче значення зовнішніх факторів для добробуту нації і дотримуватися такої політики, яка забезпечила б сприйнятне міжнародне положення національної економіки, як це робить Японія у відношенні стимулювання експорту товарів та інвестицій за кордоном.

Держави-нації занадто малі, щоб здійснювати такі економічні функції, як промислово-фінансова політика, які треба передати наднаціональним структурам, типу Європейського Союзу. Держави-нації, з іншого боку, занадто великі, щоб забезпечити місцеве управління економікою. Економіка створює архіпелаги "міст-держав" і "держав-регіонів", які взаємодіють напряму в рамках окремих регіонів або ж в рамках глобальної економічної системи, намагаючись мінімізувати владу держав або, точніше, державне втручання, яке протиречить її інтересам і її логіці.

В традиційній державі-нації багатство і влада йдуть паралельно і взаємно доповнюють один одного. Економічні кордони вже не можуть бути закриті, оскільки економіка вийшла за межі державних кордонів. Поняття "життєвий простір" більше немає змісту, так як економіка стала світовою. Держава не регулює економіку напряму. Багато економічних сил являються транснаціональними і не піддаються її контролю і безпосередньому управлінню.

Держави повинні залишатися головними суб'єктами міжнародних відносин. Глобалізація і незалежність фінансово-економічних механізмів змушує видозмінити структуру, стратегію і цілі держав. Для геоеконімічної держави важливо

активно брати участь в управлінні світом. Вона повинна бути постійно готовою захищати національні інтереси, а не дотримувати будь-якою ціною наявні домовленості, що, в кінцевому рахунку, утискає її інтереси.

Важливо як найкраще готувати державу до геоекономічної конкуренції, щоб не опинитися в хвості чужих ініціатив. Від проходження геоекономічного конфлікту залежить ступінь активності саморухоючого механізму національного економічного розвитку.

Природно-ресурсний потенціал світового господарства, функціонування національних економік і всієї світогосподарської системи базується на економічних ресурсах (факторах виробництва) – природних, трудових, капітальних (у вигляді реального капіталу, тобто в формі засобів виробництва, і фінансового, тобто в грошовій формі), наукових (науково-технічних, інформаційних знань). В сукупності економічні ресурси утворюють потенціал національної економіки або регіону світу, чи всієї світової економіки.

“Втягування” всесвітньої інтернаціоналізованої відновлювальної ланки в національне економічне середовище, як і будь-яке інше економічне явище, – ця ланка в національних рамках має свої форми прояву. За аналогією, як айсберг проявляє себе своєю зовнішньою видимою надводною частиною, так і в нашому випадку ланка всесвітнього відновлювального процесу, яка розвивається в надрах національного економічного організму. На поверхні проявляє себе для багатьох національних економік незначними об’ємами товарообігу, з певним визначенням ступенем умовності можна сказати, що об’єми експорту відображають опосередковану всесвітнім ринком долю відновлювальної ланки, яка простягається на національний сектор світового господарства, ця доля опосередкована всесвітнім ринком, таким чином, суспільно визнана. Але вона взагалі не відображає і не представляє всю цю ланку. Якщо підводна (невидима) частина економічного айсберга – виробнича – тимчасово не знаходить поки-що суспільного визнання на світовому ринку, то це значить, що вона діє і не опосередковується зовнішньоекономічними умовами: саме її зародження і розвиток

є продукт розвитку всесвітнього господарства, заповнення його світовими відновлювальними ядрами на інтернаціональній основі. Процес визрівання інтернаціоналізованого відновлювального ядра в національних рамках кореспондується і коректується світовою валютно-фінансовою сферою, ринком кредитних грошей, міграцією робочої сили і т.д. Ці ринки формують специфічне всесвітнє економічне середовище, в якому в підвишеному стані знаходяться національні економіки, де постійне визрівання різноманітних економічних, виробничих і інших структур, які поєднуються в єдині відтворювальні ланцюги: в національних рамках виникають осередки інтернаціоналізованої вартості, які розростаються під впливом знову ж таки світогосподарської сфери.

Таким чином, єдність, нерозривність, глобалізація господарського світу, в основі якого лежить технологічне і організаційно-управлінське зближення національних структур, вирішене об’єктивною необхідністю забезпечення безперервності, нормального функціонування відновлювального процесу в рамках інтернаціоналізованого відновлювального ядра.

Формування інтернаціоналізованого відновлювального ядра має свої характерні риси і особливості. Так, щодо країн Східної та Центральної Європи необхідно відзначити, що процес становлення інтернаціоналізованого відновлювального ядра має свою специфіку, історично обумовлену характером економічних зв’язків, що складаються. Сама торгово-посередницька доктрина зовнішньоекономічних зв’язків задалегіть визначає ситуацію, коли зростання взаємного товарообігу набагато випереджує темпи розвитку виробничого співробітництва. Доля кооперативних поставок в товарообігу складає незначну частину. Торгово-посередницька модель економічної співпраці перевалувала над виробничо-інвестиційною співпрацею. Зовнішня торгівля в значній частині опосередковувала згальний розподіл праці і в деякій мірі задіяла приватний розподіл праці і в меншій мірі – одиничний. Нарощення товарообігу своєчасно не було підкріплено виробничою співпрацею і його вищою ланкою – технологічною

інтеграцію на основі розвитку господарських зв'язків. Даний процес отримує розвиток тільки в кінці 80-х років.

Подібна обставина являється однією з причин серйозного відставання в розвитку національної ланки в єдиному інтернаціоналізованому відновлювальному ядрі, що на довгі роки звузило господарську ініціативу. Експортно-імпорتنі операції, (переважно в формі зобов'язань постачальницько-збутових поставок в рамках системи економічного відтворення), породжували трутницькі настрої. Та і вся нормативна база, регулююча зовнішньоекономічну співпрацю, була зведена до регламентації зовнішньої торгівлі. Інерція цього процесу величезна: напередодні XXI століття торгово-посередницька доктрина для багатьох країн залишається провідною. Вона продовжує вганяти національні економіки в структурний кризис.

На світовій арені складалася зворотня картина. В міжнародному розподілі праці одиничний і частковий розподіл праці все більше і більше отримував свій розвиток. Тим самим визначаючи значне зрушення в бік виробничо-інвестиційної (господарської) співпраці, зростання кооперативних поставок в рамках інтернаціоналізованих господарських структур - суб'єктів світогосподарського спілкування. Сама міжнародна торгівля вийшла на новий стик міжнародного розподілу праці - не міжнаціональний, а міжфірмовий, склався досить потужний прошарок інтернаціоналізованого відновлювального комплексу.

Таким чином, глобалізація світогосподарського життя призводить до зрощення інтернаціоналізованих частин, які відносяться до різних національних економічних систем. В єдиних, моволітних структурах, формуються світові відновлювальні ядра, які абсорбують в себе всесвітні економічні умови розвитку.

Кожний національний сектор світової економіки стає активним учасником розвитку того чи іншого інтернаціоналізованого відновлювального ядра.

Одним з вузлових, кардинальних питань при розгляді формули всесвітнього товарного відновлювального процесу являється питання розподілу знову створеної вартості (умовного світового доходу), пошуку шляхів, каналів переливання

світового доходу (як всесвітнього глобального міжнаціонального доходу) в національні рамки, в поповнення національних доходів.

Світовий дохід - дохід в світовому вимірі від зовнішньоекономічної діяльності, який отримується при реалізації товарів і послуг, вироблених в рамках інтернаціоналізованих відновлювальних циклів (ядер), транснаціональних економічних структур з використанням всіх видів національних ресурсів, в тому числі і ресурсів країн, не визнаних в якості учасників цих циклів і призначених для реінвестування розширеного інтернаціоналізованого відновлення.

Механізм перерозподілу світового (міжнаціонального) доходу складається стихійно, тим не менш потребує визначеного регулювання, і він повинен пройти свій шлях розвитку від стихійного до планомірного розподілу і регулювання його формування.

В принципі світовий дохід як центральна складова інтернаціоналізованих відновлювальних ядер, повинен розподілятися між учасниками всесвітнього глобального відновлювального процесу з урахуванням міри участі в світогосподарській діяльності, але цього не відбувається. Він розподіляється крайнє нерівномірно, і в багатьох випадках подібна нерівномірність пояснюється жорсткою боротьбою за його "складові".

Відомо, що на первинній стадії товарного виробництва, характер товару не має значення. Таким же чином реагує і всесвітнє господарство в процесі всесвітнього відновлювального процесу на форму товару. Однак, для процесу становлення однорідних в структурному відношенні зон, як і передбачають, база для всесвітнього відновлювального процесу, характер товару має величезне значення. Реалізація таких товарів, як "товар-програма", "товар-об'єкт" відповідними суб'єктами світогосподарського спілкування в багато чому сприяла розвитку цього процесу, формуванню ядра всесвітнього глобального господарства, де розгортається інтернаціоналізований відновлювальний всесвітній процес.

1. Соколов В. Контуры будущего мира: нации, регионы, транснациональные общности. //Мировая экономика и международные отношения. -2001, № 3 -С.3-14.
2. Кочетов Э. Геоэкономические и внешнеэкономические стратегии России. //Мировая экономика и международные отношения. -1994, № 11.
3. Островская Е. Рыночная система воспроизводства: развитие и неравномерность //МЭ и МО.- 2001, № 3. -С.15-22.
4. Гаджиев К.С. "Введение в геополитику".
5. Кочетов Э. Осознание глобального мира //МЭ иМО. -2001. -№ 5. -С.71-76.
6. Афонцев //МЭ и МО.- 2001. -№ 5, -С.65.
7. Кочетов Э. "Геоэкономика", М.; 2000.
8. Філіпенко А.С., Рогач О.І., Шнірков О.І. та ін. "Світова економіка.", -К.: Либідь, 2000.
9. Торадо Микаэль П. Экономическое развитие: Учебник.- М., 1997.
10. Ван дер Ебе Герман История мировой экономики, -М., 1998.
11. Холопов А.Выиграш от внешней торговли и распределение доходов. //МЭ и МО. - 1997, - № 10, -С.56-58.